

HET PROCES VAN DE ANTWERPSE INTELLECTUELEN

PROCES VAN DE ANTWERPSE INTELLECTUELEN

Antoon Jacob, Marten Rudelsheim en Herman Vos

Geheel onverwacht dook er recentelijk in het fotoarchief een clandestiene opname van het zogeheten 'proces van de Antwerpse intellectuelen' op. Dankzij de aantekeningen op de achterzijde van de foto vormde de identificatie geen probleem. De juiste datering blijft echter ongekend. Het beeld is erg bijzonder, alleen al omdat er van dit proces vast geen andere afdrukken bestaan.

Op 3 april 1920 werden de drie activisten Antoon Jacob (1889-1947), Marten Rudelsheim (1873-1920) en Herman Vos (1889-1952) veroordeeld door het Antwerpse assisenhof. In een gezamenlijk proces kregen de eerste twee tien jaar hechtenis en de derde drie jaar. Het achteraf berucht geworden proces Jacob-Rudelsheim-Vos kreeg de nodige weerklank in de pers en in Vlaams-nationale kringen. Wies Moens schreef in zijn *Celbrieven*, in afwachting van zijn eigen proces, "dit proces van het Vlaams intellect".

De strafrechterlijke vervolging van activisten was absoluut niet ongewoon en dat de drie Antwerpse intellectuelen samen werden berecht, was geen toeval. Het trio maakte min of meer gelijktijdig deel uit van de eerste Raad van Vlaanderen en behoorde er kortstondig tot de gematigde, unionistische fractie. Anders gezegd: zij waren geen voorstander van een hervorming van de Belgische staat tijdens de Duitse bezetting. Het was dan ook niet verwonderlijk dat ze op 14 januari 1918, kort nadat August Borms de zelfstandigheid van Vlaanderen had uitgeroepen, met z'n drieën collectief ontslag namen.

Op de beklagdenbank vlnr: Jacob, Rudelsheim en Vos, s.d.
[ADV.N, VFA11365/11]

Drie figuren, drie geschiedenissen

Antoon Jacob werd geboren in 1889 en was een leeftijdsgenoot en vriend van Herman Vos. De vriendschap eindigde medio de jaren 1920 door een dispuut rond het leiderschap over de Antwerpse Frontpartij. Jacob was een literatuurwetenschapper en een flamingant pur sang. Hij was reeds zeer jong actief in verscheidene verenigingen en redacties, en nam een duidelijk politiek standpunt in. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtte Jacob naar Nederland, waar hij samen met René De Clercq werkte voor het activistische dagblad *De Vlaamsche Stem*. Terug in België werd hij benoemd tot docent aan de vernederlandste universiteit

in Gent en richtte hij in Antwerpen mee het Vlaamsch Verbond op, een initiatief dat activisten verenigde. Vanaf februari 1917 maakte hij deel uit van de Raad van Vlaanderen. Na de oorlog gaf Jacob zichzelf aan en zat hij in hechtenis tot november 1923. Van vroegde vrijlating was er geen sprake, Jacob weigerde immers zijn politieke activiteiten te staken. Vanuit de gevangenis probeerde hij jarenlang de Frontpartij te beïnvloeden en de amnestiebeweging te steunen. Eenmaal terug vrij, draaide zijn kandidaatstelling voor de Frontpartij uit op verlies, ten voordele van Herman Vos. Vanaf dan keerde Jacob de partijpolitiek de rug toe en bouwde tijdens het interbellum zijn academische carrière uit,

Portretfoto's van Jacob, Rudelsheim en Vos, s.d.
[ADVN, VB100]

onder meer in Duitsland. Hij geraakte geïntregeerd door het nationaalsocialisme en werd een aanhanger van de Groot-Germaanse Rijksgedachte. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog vluchtte hij naar Duitsland. In 1945 werd hij gevangengezet en kort nadien om gezondheidsredenen weer vrijgelaten. Hij stierf in 1947.

Marten Rudelsheim was een Nederlandse migrant van Joodse afkomst. Hij werkte als ambtenaar aan de Antwerpse stadsbibliotheek en klom op tot onderbibliothecaris. Net als Antoon Jacob, was hij een literair talent en zetelde hij in redacties van letterkundige en kunstzinnige tijdschriften. Heel zijn leven ijverde Rudelsheim voor Nederlandstalig hoger onderwijs. Zo was hij onder meer secretaris van de tweede Vlaamsche Hoogeschoolcommissie en van de Hoogeschoolbond en had hij de leiding over de in 1917 opgerichte volksuniversiteit in Antwerpen. Deze flamingant met progressief liberale ideeën koos tijdens de Eerste Wereldoorlog voor het activisme. Hij werd lid van het Antwerpse Vlaamsch Verbond net als Herman Vos en Jacob, en was een groot propagandist van de vernederlandste universiteit in Gent. Aan het einde van de oorlog werd Rudelsheim gearresteerd en uit

zijn ambt ontzet. Hij werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van tien jaar. Door zijn slechte gezondheid stierf Rudelsheim enkele maanden na het proces in zijn cel.

Herman Vos werd geboren in Antwerpen. Antoon Jacob ontmoette hij voor het eerst in het Antwerps Atheneum. Vos engageerde er zich, net als Jacob, in de redactie van *De Goedendag*, het blad van het Vrijzinnig Vlaams Studentenverbond en liet zich erdoor inspireren. Van enige politieke ambitie bij Vos was echter nog geen sprake. Hij studeerde sociologie en werkte aan het Antwerps gemeentelijk Bureau voor Statistiek. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij een activist en een voorstander van de vernederlandste universiteit in Gent en lid van de Raad van Vlaanderen. Hij zetelde in de Raad namens het Nationaal Vlaamsch Studentenverbond. In november 1918 werd Vos opgesloten en nadien veroordeeld tot drie jaar hechtenis. De opgelegde straf was slechts een derde van de termijn die Jacob en Rudelsheim hadden gekregen. Allicht speelde zijn politieke inactiviteit in zijn voordeel. Niettemin groeide tijdens zijn opsluiting de idee om zich te engageren in de partijpolitiek. Een half jaar na zijn proces kwam Vos vrij en werd hij enthousiast onthaald door de Antwerpse

Fronters. Als secretaris van de Antwerpse Frontpartij trok Vos de strijd voor amnestie. In 1925 werd hij zelfs verkozen tot de leider van de Vlaams-nationalistische kamerfractie. Zijn ideeën rond een federaal statuut voor België kosten hem evenwel zijn positie in de Kamer. In 1933 verliet Vos het Vlaams-nationale kamp en sloot zich aan bij de Belgische Werkliedenpartij (BWP). In 1936 werd hij gecoöpteerd senator voor de BWP. Na de Tweede Wereldoorlog kon Vos zijn positie binnen de socialistische partij versterken als minister van Openbare Werken en Openbaar Onderwijs. Hij stierf in 1952.

Antoon Jacob, Marten Rudelsheim en Herman Vos vertonen op het eerste gezicht meer verschillen dan gelijkenissen. En toch. Ze waren met z'n drieën afkomstig uit het Antwerpse, ofschoon Rudelsheim eigenlijk een inwijkeling was, en allen (universitair) geschoold. Ze bewogen zich in dezelfde middens van de brede Vlaamse beweging en lieten zich allen inspireren door grote namen als Lodewijk De Raet of Pieter Geyl. Tijdens de oorlog kozen ze alledrie voor het activisme en streefden ze grosso modo dezelfde gedachten na. Na het proces volgden de twee langst levenden hetzelfde politieke pad, namelijk dat van de Frontpartij. Drie mannen met elk een eigen achtergrond, en met even zoveel ambitie. [56]

Bronnen bij deze bijdrage: D. Vanacker, *Het activistisch avontuur*, Gent, 1991; G. Schmook, *Uit Groot-Mokum gewerd ons een offervardig flamingant*, Marten Rudelsheim Amsterdam 1873 – Antwerpen 1920, in: *Verslagen en Mededelingen van de KVATL*, 1, 1971, pp. 80-146; B. Van Causenbroeck, *Vos, Herman*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 3569-3671; P. van Hees, *Rudelsheim, Marten*, in: *NEVB* [...], pp. 2673-2674; G. De Smet, *Jacob, Antoon*, in: *NEVB* [...], pp. 1547-1548; T. Cobbaert & J. Vandommele, *Vlaamsche Stemmen*, in: *ADVN-Mededelingen*, nr. 27, 2010, pp. 4-8.